

Prof. dr. Edin MUTAPČIĆ

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

ZAŠTITA KULTURNO-HISTORIJSKOG NASLIJEĐA - IZAZOVI I PERSPEKTIVE-

***Apstrakt:** Zaštita i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa su djelatnosti od posebnog društvenog interesa. U savremenom društvu sve više dolazi do izražaja korištenje naslijeđa u turističke svrhe. U Bosni i Hercegovini ovaj proces je tek u začetku, što zbog toga što se radi o tranzicijskom društvu to zbog nedostatka ideja i zakonskih rješenja na nacionalnom nivou. Autor u radu objašnjava izazove i perspektive koji se stavljaju pred Bosnu i Hercegovinu kako bi došlo do adekvatnog i institucionalnog okvira i svrsishodnog rada na terenu.*

***Ključne riječi:** kulturno naslijeđe, baština, zaštita i korištenje, perspektive*

BOSANSKO KULTURNO BLAGO

Ne možemo se otrgnuti da u „mozaiku“ svjetskog kulturnog naslijeđa „nalazi se i onaj kamenčić što se naziva bosansko-hercegovačka kulturna i historijska baština“. Iako je naša domovine po svojoj površini mala evropska zemlja, njen kulturološki izdašaj je uočljiv pa čak i sjajan u širim geografskim parametrima. Spomenimo, da u svom nacionalnom identitetu bilježimo najstariji sveslavenski diplomatski dokumenat na narodnom jeziku – kao što je Povelja bana Kulina, brojna jevanđelja i dr. crkvene knjige, Stećke – kao unikat umjetničko-literarne izrade nadgrobnih spomenika¹, i brojne druge materijalne ostatke „bosanskog stila“ kako ih okarakterisala Marian Wenzel.² Ovaj prostor

¹ *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, drugo dopunjeno izdanje, Veselin Masleša, Sarajevo, 1984.;

² Marian Wenzel, *Bosanski stil na stećcima i metalu*, Biblioteka „Kulturno naslijeđe BiH“, Publishing, Sarajevo, 1999.;

iznjedrio je posebnu vjersku duhovnost – tako da se u zapadnim izvorima bilježi da je ovdje na bosanskoj zemlji egzistirao „antipapam“ – odnosno prvi čovjek dualističkih vjerskih pokreta medijevalne Evrope.³

Ovdje je tokom bosanske srednjovjekovne države razvijan poznati bosanski mentalitet tolerancije i suživota različitih vjerskih skupina. Ta sloboda, koja se nje govala tradicionalno na ovim prostorima, bila je i temelj da prvi čovjek bosanskih franjevaca fra Anđeo Zvizdović izađe pred sultana Mehmeda II El Fatiha i da dobije franjevačku ahdnamu dokumnat koji je bio temelj za daljni suživot na ovim prostorima tokom osmanske uprave.⁴ Iako je tadašnja Evropa te činjenice veoma teško prihvatila i konstantno posticala antiosmanski i antimuslimanski osjećaj kod pripadnika nemuslimanskih mileta ipak je to morala silom razarati kao što je slučaj prodora Eugena Savojskog 1797. godine.⁵

Ukoliko izuzmemo područje Dalekog Istoka i Južne i Srednje Amerike ne postoji velika kultura i civilizacija koja na području Bosne i Hercegovine nije ostavila svoj trag. „Ako bismo tu cjelokupnu kuturu zamislili kao vitraj, bosanskohercegovačkom dijelu bi pripadao onaj djelić stakla koji bi propuštao europske kulturne zrake kroz svoje šareno staklo obojano tolikim bogatstvom boja izvedenim iz različitosti kultura, običaja i vjerskih uvjerenja. Isijavalo bi tolikim gradovima biserima ove zemlje u svojoj patinastoj ljepoti. Odisalo bi daškom starine usnulih tvrđava i gradina, što zauvijek u svome snu sakriše prošlost svoje zemlje. Mirisalo bi memastim listinama srednjovjekovnih vladara ove zemlje, vrijednim spisima što ga stanovnici ovoga komadića Europe namjeriše onima koji će tek doći. Doista s koje god bosanskohercegovačke kapije zavirite u ovu zemlju osjetit ćete taj dašak prošlosti.“⁶

Kulturno-historijski kapital u Bosni i Hercegovini heterogen je u najboljem značenju te riječi, obuhvatajući kulturna dobra nastala u širokom rasponu od predhistorijskih i antičkih do srednjovjekovnih, osmanskih i modernih vremena. U njegovom nastanku, zahvaljujući geografskom položaju BiH, sudjelovale su četiri velike kulturno-civilizacijske “radionice”: mediteranska, srednjoevropska, bizantska i orijentalno-islamska. To je jedna od presudnih činjenica koja je djelovala na tok i sadržaj kulturnog razvitka Bosne i

³ Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13-15. st.)*, Barbat, Zagreb, 2003., 88-89.

⁴ Hazim Šabanović, *Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća*, Istorijsko-pravni zbornik I, 2, Sarajevo, 1949., 177-222.

⁵ Fadil Ademović, *Princ palikuća u Sarajevu: Provala Eugena Savojskog u Bosnu 1697.*, Rabić, Sarajevo, 1997.;

⁶ *Kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine: photo – workshop*, Italijanska Ambasada u Sarajevu, Sarajevo, 2009., 1-3.

Hercegovine i bogatstvo formi njenog kulturno-historijskog naslijeđa. U svijetu koji se ubrzano globalizira namećući sistem vrijednosti koji ne pokazuje previše razumijevanja za tradicionalnu kulturu, ali istovremeno u svijetu koji sve više postaje svjestan potrebe očuvanja kulturnih vrijednosti stvaranih vjekovima, ovo bogatstvo kulturno-historijske baštine moglo bi postati jedna od komparativnih prednosti male zemlje poput Bosne i Hercegovine.⁷

To posebno dolazi do izražaja zbog njenog osjetljivog geopolitičkog položaja između Istoka i Zapada, odnosno njene uklopljenosti u *prelaznu zonu evropske kulture* – regije smještene između Baltika, Crnog, Egejskog i Jadranskog mora, koju se uobičajilo nazivati Evropom, u kojoj je - kulturološki posmatrano - uključivanje „istoka“ gotovo u svemu značilo izvjesne modifikacije prema strukturi zapadnog tipa modela i normi. Kao organski dio Evrope treba posmatrati jugoistočnu ili balkansku Evropu. Tek jedan od mogućih metodoloških pristupa ovoj regiji – osobito ako se promotri iz zapadnoevropske perspektive – jest teorija periferije.⁸ Uostalom moramo se prisjetiti i nobelovca Ive Andrića koji o navedenoj temi reče: „*Ja bih Bosnu nazvao duhovnom domovinom, a kad nekom kraju date takvo ime, sve ste priznali! Bosanski ljudi su prema snazi svoga umeća stvorili svoje običaje, humor, igre, pesme, zagonetke i legende, svoj eglen – i to mnogo pre nekih drugih naroda koji se na sav glas hvale svojim dubokim duhovnim zaleđem.*“

Svijest o značaju kulturno-historijskog naslijeđa na prostorima Bosne i Hercegovine je relativno kasnog datuma. Institucionalno to se veže za osnivanje Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 1888. godine. Na taj način otpočelo se sa državnim brigom i zaštitom kulturno-historijskog naslijeđa na području naše zemlje. Ipak jedan novi vid te zaštite nastaje poslije Drugog svjetskog rata otpočinjanjem sa radom Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH. Ubrzo iz ove institucije proizlazi i godišnjak „*Naše starine*“ kao organ ovog Zavoda sa sjedištem u Sarajevu.⁹

INSTITUCIONALNA ZAŠTITA KULTURNO-HISTORIJSKOG NASLIJEĐA

Iako sa aspekta hijerarhijske nadležnosti bosanskohercegovački sistem zaštite kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa čini se dobro posložen, on u

⁷ *Strategija kulturne politike u BiH*, Vijeće ministara BiH - Ministarstvo civilnih poslova, Sarajevo, 2008.

⁸ *Strategija kulturne politike u BiH*

⁹ *Naše starine*, br.1., Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1953., 5.

praksi je više nego anarhičan. Naime temeljna krovna institucija koja ima u nadležnosti zaštitu istog jeste „Komisiju za očuvanje nacionalnih spomenika“, sa sjedištem u Sarajevu. Dakle, pri regulaciji novog državnog ustrojstva Bosne i Hercegovine formirano je prema Aneksu 8 Dejtonskog sporazuma ova Komisija.¹⁰ Tako je uspostavljena Komisija na državnom nivou (koja ima 5 članova – 3 domaća i 2 strana) i koja u svojoj srži je trebala biti neka vrsta kontinuiteta za djelovanje ranijeg Republičkog zavoda za zaštitu spomenika Bosne i Hercegovine. Pored nje djeluju dva entitetska Zavoda za zaštitu spomenika. U pravnom smislu, relevantnim bi se na državnom nivou moglo smatrati Ministarstvo civilnih polova. Na entitetskim nivoima postoje ministarstva za kulturu. U FBiH ima 10 kantona od kojih svako ima svoje ministarstvo nadležno za kulturu. U 8 od 10 ministarstava kultura je stavljena zajedno sa obrazovanjem, naukom i sportom. Izuzetak su Tuzlanski i Kanton Sarajevo gdje je kultura spojena samo sa sportom. Generalni stav je da bi kultura trebala biti odvojena od drugih oblasti, a samo kulturno-historijsko naslijeđe kao posebne odjele, jer će uvijek u određenoj mjeri biti stavljena po strani i zanemarena zbog važnosti koja se recimo pridaje obrazovnom sektoru.¹¹ Gledati na naslijeđe kao zaštićenu supstancu minulih pojava i procesa kroz prostorno-vremensku dimenziju, znači i prihvatati brojne uzroke zbog

¹⁰ U Dejtonu su pored aneksa 8 ratifikovani i slijedeći ANEKSI: Aneks 1-A: Sporazum o vojnim aspektima mirovnog rješenja; Dodatak B Aneksu 1-A: Sporazum između Republike Bosne i Hercegovine i Organizacije sjevernoatlantskog pakta (NATO) o statusu NATO-a i njegovog osoblja; Aneks 1-A: Sporazum između Republike Hrvatske i Organizacije sjevernoatlantskog pakta (NATO) o statusu NATO-a i njegovog osoblja; Aneks 1-A: Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Organizacije sjevernoatlantskog pakta (NATO) o tranzitnim aranžmanima za operaciju mirovnog plana; Aneks 1-B: Sporazum o regionalnoj stabilizaciji; Aneks 2: Sporazum o međuentitetskoj graničnoj crti i povezanim pitanjima; Aneks 3: Sporazum o izborima; Aneks 4: Ustav Bosne i Hercegovine (te Aneks I. Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini i Aneks II. Prijelazne odredbe s izjavama); Aneks 5: Sporazum o arbitraži; Aneks 6: Sporazum o ljudskim pravima (te Aneks I. Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini); Aneks 7: Sporazum o izbjeglicama i raseljenim osobama; Aneks 9: Sporazum o osnivanju javnih poduzeća u Bosni i Hercegovini; Aneks 10: Sporazum o civilnoj provedbi mirovnog rješenja; Aneks 11: Sporazum o međunarodnim policijskim snagama

¹¹ Lepeza te zaštite institucionalno izgleda ovako: Ministarstvo civilnih poslova BiH; Ministarstvo kulture i sporta FBiH; Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH; Ministarstvo prosvjete i kulture RS; Distrikt Brčko - pododjeljenje za turizam, sport i kulturu; Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH; Državna komisija za saradnju BiH sa UNESCO; Zavod za zaštitu spomenika FBiH; Republički zavod za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa RS; Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa Unsko-sanskog kantona; Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona; Zavod za prostorno planiranje i zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Srednjobosanskog kantona; Zavod za zaštitu kulturno-historijskog naslijeđa/baštine Hercegovačko-neretvanskog kantona; Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo; Agencija za kulturno-povijesnu i prirodnu baštinu i razvoj turističkih potencijala Grada Jajca; Ministarstvo prostornog uređenja FBiH; Ministarstvo za prostorno planiranje, građevinarstvo i ekologiju RS.

kojih je ono formirano, te tako neposredno i formalno postao faktor i kreator duhovnog i fizičko-biološkog života i opstanka određene zajednice i njene kulture. Međutim ne smijemo upasti u zamku. Naslijeđe nisu samo očuvani dokazi stvaralačkog načina prethodnih generacija, to su ujedno i one kvalitete prošlosti koje kreiraju budućnost. U njemu se svakako u značajnoj dimenziji prepoznaje opšteljudsko iskustvo i takvom se spoznajom stvara lična slika o vremenu, slika koja se neprestano mijenja, dopunjuje i širi slično kao što se, prema istraživačkim rezultatima astrofizike, širi i sam univerzum.¹²

Unatoč činjenici da kantoni imaju najveću odgovornost za kulturu u FBiH, njihova administracija u vezi sa kulturno-historijskuim naslijeđem je minorna, poprilično zatvorena i neuvezana.¹³ Nažalost sve to ima osobine jednog razbacanog i nepovezanog sistema gdje je za procjenu značaja spomenika bitniji njegov zainteresirani pravni subjekt, nego njegova stvarna spomenička vrijednost. Dovoljna je činjenica da je i sama regulativa zasnovana na Zakonu o zaštiti korištenja kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa iz 1985. godine. Dakle, ne može se otrgnuti generalnom Zaključku o jednom nesređenom i neorganizovanom sistemu sa dosta isprepletanim nadležnostima i odgovornostima. *Obaveze prema naslijeđu danas su tako kompleksne i zahtjevne da se mogu realizovati samo saradnjom i uključivanjem lokalnih zajednica i regija u pojedine zadatke strateškog razvoja. Razvijati treba sisteme u kojima će djelovati interdisciplinarne metode odnosno povezivanje određenih struka sa zajedničkim ciljevima, širiti i slijediti multidisciplinarne djelatnosti koje svojom kreativnošću otkrivaju nove vrijednosti, i transdisciplinarno da bi na taj način jačala harmonija ostvarenog koncepta zaštite i prilagođavala se novim često nepovoljnim saznanjima.*¹⁴ Često u našim prilikama značajan indikator predstavlja nesvidanje ili nepovjerenje prema „ostalim kulturama“, i proizvode nedostatak potencijalne međupovezanosti između kultura.¹⁵

Status institucija kulture zaduženih za kulturno-historijsku baštinu i druge vidove naslijeđa, poput zavoda, arhiva, muzeja i biblioteka, nije zadovoljavajući s obzirom na pomanjkanje finansijskih sredstava koji uglavnom uvjetuju „golo preživljavanje“, kadrovski deficit i organizacijsku zastarjelost. Njihov nemali broj nikako ne smije zasjeniti sve ove i druge probleme s kojima su svakodnevno suočene. Pažnju na svoj nezavidan status ukazao je 2004.

¹² Dr Josip Korošec, *Problem zaštite nasleđa u postojećim okolnostima ugroženosti*, Zbornik druge i treće konferencije o integrativnoj zaštiti, Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske, Banjaluka, 2009., 191.

¹³ UNESCO-v set objedinjenih indikatora za mjerenje doprinosa kulture razvoju primijenjen u Bosni i Hercegovini; Prva testna faza; (april – juli 2011. godine); www.unesco.org/culture/CDIS

¹⁴ Dr Josip Korošec, *Problem zaštite nasleđa u postojećim okolnostima ugroženosti*, 199.

¹⁵ UNESCO-v set, 43-44

godine Zemaljski muzej zatvorivši vrata posjetiocima. Prijelaz na viši razvojni stepen zaštite kulturno-historijskog pa i prirodnog naslijeđa je urgentna potreba koja je trebala započeti još juče.¹⁶ Pitanje kako pomiriti *nacionalnu i kulturološku pripadnost* svoju direktnu refleksiju nalazi na polju kulturnog naslijeđa. Bosna i Hercegovina je tek na pragu razvojnoga ciklusa koji je u modernim društvima rezultirao prijelazom u funkcionalne strukture pluralističke demokratije. Ovo je tim značajnije jer je kultura odnosno naslijeđe možda i jedini proizvod s kojim Bosna i Hercegovina može konkurirati u Evropi i svijetu.¹⁷ Kada je riječ o očuvanosti, zaštiti, restauraciji, rehabilitaciji i prezentaciji kulturno-historijskog naslijeđa, Bosna i Hercegovina je, u zaostatku za većinom zemalja regije.¹⁸ Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe u Bosni i Hercegovini je specifično u odnosu na ostale zemlje u regiji prije svega zato što je u periodu 1992-1995. veliki broj dobara graditeljskog naslijeđa – sakralne, svjetovne i spomeničke kulture uništeno ili oštećeno, dok se značajan dio prirodnih objekata i danas nalazi u opasnoj zoni zbog neselektivnog miniranja. Dio institucija u oblasti zaštite naslijeđa izgubile su status, budžet i dokumentaciju, a u nekima je primjetan nedostatak stručnjaka. Kadrovski, finansijski i organizacijski uvjeti za obavljanje osnovne djelatnosti institucija u oblasti zaštite naslijeđa najvećim su dijelom otežani i ograničeni. Zato se danas za Bosnu i Hercegovinu, i ne samo kada je riječ o njenom kulturnom naslijeđu, kao ključno postavlja pitanje stvaranja takve društvene klime u kojoj će se kroz formu sekularne države i vladavinu prava ostvariti produktivan odnos između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti s kulturnom baštinom kao zajedničkim dobrom i humanim obrascem pripadanja kulturnoj baštini kao dijelu ne samo prošlog nego i budućeg identiteta.¹⁹ Djelotvoran način da se iziđe iz stanja regresije i propadanja je reforma postojećeg zakonodavstva uz jačanje na njemu zasnovane odgovornosti. U prilog tome govori aktualno stanje zakonodavstva vezanog za kulturnu baštinu Bosne i Hercegovine koje se može označiti stanjem slabe djelotvornosti, o čemu jasno svjedoči stanje spomenika kulture od najviše svjetske vrijednosti.²⁰ Fenomenologija regionalnosti je također historijsko iskustvo Bosne i Hercegovine koje se iskazivalo kao iskustvo mnogostrukog, decentraliziranog, poliperspektivnog. Ona se nije zasnivala na etnonacionalnom principu, niti se ispoljavala u formi etnonacionalnog multikulturalizma, koji se može svesti na samo jednu naciju i nacionalne

¹⁶ *Strategija kulturne politike u BiH*

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ *Ibidem*

manjine. Historijsko i autentično iskustvo regionalnosti, dinamičnog odnosa centra i periferije, odnosno decentralizacije koja ne znači dezintegraciju nego jedan viši oblik integracije, utemeljeno je na geografskim, historijskim, privrednim i kulturnim kriterijima.²¹

IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Savremenim evropskim integracijama uspostavlja se jedinstveno evropsko tržište na kojem se promet roba vrši slobodno bez ograničenja. Samim time, nastaje jedan novi identitet tzv. evropske kulture. Taj proces kao i proces globalizacije u velikoj mjeri ugrožava bogatstvo malih nacionalnih kultura koje su ugrožene u sadašnjim i a pogotovo će biti ugrožene u budućim državama članicama EU gdje mi jasno želimo vidjeti i našu domovinu. Ne bez razloga u postojećoj normativi države članice su „ishodile da se iz režima slobodnog prometa robe izdvoji nacionalno kulturno blago da bi se zaštitile kulturne posebnosti koje čuvaju nacionalni identitet“. Pri tome je svaka država slobodna definirati nacionalno blago i u opsegu koji želi, a na listama koje neovisno propisuje i osniva.²² Na prostoru Bosne i Hercegovine se dodirivalo i miješalo nekoliko civilizacijskih krugova, na njemu koegzistiraju tri religije sa zavidnim stepenom tolerancije i približavanja, bez asimilacijskih pretenzija integracije i stvaranja jedinstvenog kulturnog obrasca koji bi potirao razliku i posebnost svakog kulturnog individualiteta. Ona je tako široko otvorila vrata drugom i različitom i tako postala boravište zavičajnosti i tuđine, autonomije i heteronomije, onoga što jeste ovdje i onoga što jeste tamo, što je sve skupa i ideal prema kojem se usmjerila i sama Evropa.²³

Nažalost mi u Bosni i Hercegovini ne posjedujemo jedinstven Registar kulturnih dobara kao preduvjet da vlastite proizvode materijalne i tradicionalne baštine, te pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara i nematerijalne baštine (segmenti duhovne kulture) podvrgnemo adekvatnoj regulativi i zaštiti u nadolazećem vremenu.²⁴ Mislim, da bi bilo dobro nastaviti praksu koji je još prije rata započeo JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, a to je izrada Elaborata za pojedine opštine. Tako su do 1992. godine završeni elaborati/studije: Tuzla,

²¹ *Ibidem*

²² Majda RUBIĆ, O procjeni potreba i prioriteta u zaštiti kulturnog naslijeđa, Zbornik Četvrte konferencije o integrativnoj zaštiti, Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske, Banjaluka, 2010., 42-43.

²³ *Strategija kulturne politike u BiH*

²⁴ Majda RUBIĆ, O procjeni potreba i prioriteta u zaštiti kulturnog naslijeđa, 42-43.

Kladanj, Živinice, Lopare i Zvornik.²⁵Takve studije bi trebale biti otvorenog tipa da se mogu u njih dopunjavati novopronađeni lokaliteti i dr. resursi naslijeđa. Sa druge strane, i sami kadrovi koji se bave kulturno-historijskim i prirodnim naslijeđem prihvatili su ovu djelatnost kao marginalnu društvenu djelatnost. Iz tog razloga se događa da nacionalni spomenici i drugi vidovi naslijeđa često mogu biti uništeni, promijenjen njihov status i započeta njihova ekonomska eksploatacija bez prethodnih istraživanja (kao primjer navodimo Gradinu iznad Bjelava, Općina Srebrenik i lokalitete Trg Slobode u Tuzli.²⁶ Naravno pri tome se već stvorio tim stručnjaka koji na širokom bosansko-hercegovačkom prostoru za potrebe politike i egoističkog biznisa daju saglasnost na uništenje istih. Na pomenuta dva lokaliteta primijećuje se i ponavljanje imena među potpisnicima saglasnosti. Naravno, da to može imati i za njih negativnu reputaciju kao što je slučaj sondažnih istraživanja na lokalitetu Zaketuša – Općina Srebrenik iz 2009. godine (koja su prema potpisnicima istraživanja, a pod patronatom Muzeja iz Tuzle, interesantno – institucionalno prisutan u sva tri slučaja) kojim je pokazana navodna sterilnost navedenog lokaliteta. Međutim, u istraživanjima iz 2014. godine pod vodstvom profesora Novakovića, eminentnog arheologa sa Ljubljanskog Univerziteta, su sasvim drugačiji rezultati koji govore o izdašnosti navedenog lokaliteta. Međutim, ranija praksa se nastavlja, bez obzira na činjenicu da ova docnija sondažna istraživanja na lokalitetu Zaketuša iz 2014. godine u najmanju ruku poljuljala stručni autoritet nekih od potpisnika od tih dokumenata. Na taj način izuzetak, postaje praksa, a stručna dosljednost jedna negativna pojava. Rezultat svega su više nego formalni zaključci za lokalitet Trg Slobode čiji obrazac može poslužiti i za sve buduće (ne)namjerne greške koje će se ako se nešto drastično ne izmijeni nastaviti ponavljati. Njegov više nego formalizovani tekst glasi: „prilikom izvođenja građevinskih radova u oktobru

²⁵ <https://www.bastina.ba/index.php/elaborati-i-studije>

²⁶ Dana 17. 10. 2018. godine, ekipa u sastavu dr. Ana Marić (Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine) i Robert Stergar (Zavod za zaštitu spomenika), izašla je na lokaciju Trga slobode u Tuzli, a na temelju poziva Muzeja Istočne Bosne i Ureda Gradonačelnika grada Tuzle. Povod pozivu bili su građevinski radovi koji se obavljaju na spomenutoj lokaciji, prilikom kojih je došlo do pojave pokretne arheološke građe (keramički materijal) te različite stratigrafije u samom iskopu zemlje, koja bi mogla ukazati na postojanje kulturnih slojeva. Također, tijekom 2008. godine u neposrednoj blizini današnje građevinske lokacije, sprovedena su zaštitna arheološka istraživanja, koja su potvrdila postojanje kompleksnog arheološkog lokaliteta, s pretpostavljenim neolitskim naseljem kao najstarijom fazom (Izveštaj sa zaštitnog arheološkog istraživanja na lokalitetu Trga slobode, Tuzla, broj 04-206/08). Dolaskom na teren, utvrđeno je kako je cjelokupni otvoreni prostor najvećim dijelom već prekriven slojem betona, tako da su profili iskopanog prostora ostali jedini indikator potencijalnog arheološkog lokaliteta (sl. 1). Detaljnim pregledom sačuvanih profila konstatirani su i potvrđeni arheološki slojevi, najbolje vidljivi i sačuvani na južnom dijelu, tj. onom koji neposredno dodiruje prostor istraživani 2008. godine, a koji su se stanjivali prema drugim krajevima (IZVJEŠTAJ – „TRG SLOBODE“ U TUZLI, 140-1114-1/18 od 8.11. 2018. godine).

2018. godine, došlo je do devastacije arheološkog lokaliteta, vrlo vjerojatno, dijela neolitskog naselja istraživanog u 2008. godini. S obzirom na činjenicu da su u trenutku dolaska stručne ekipe zatečeni samo profili, nije postojao razlog za obustavom građevinskih radova. Međutim, ne smije se zanemariti činjenica kako su saznanja o arheološkom lokalitetu na tom prostoru postojala još od 2008. godine, te je bilo logično očekivati isti rezultat i ovom prilikom.“ Na poslijetku, razlozi se vide u „nepostojanje stručne osobe u nadležnim institucijama (Muzej Istočne Bosne, Kantonalni zavod za zaštitu) uvelike je doprinijela ovakvom razvoju situacije, a potencijalno prijeti i drugim lokalitetima.“ I na poslijetku dolazi do „preporuke“ da se „prije početka izvođenja građevinskih radova u strogom centru Tuzle, kao i na ostalim dijelovima gdje postoji siguran indikator arheologije, obavijesti Muzej Istočne Bosne, koji će dalje kontaktirati stručnjake te organizirati arheološki nadzor“, dakle institucije koja je zakazala, kao što je zakazala i u nekim ranijim slučajevima.²⁷ O sankcijama se uopšte ne govori.

Naravno u vidu nekog potencionalnog iskorištavanja naslijeđa u ekonomske svrhe gotovo da ne smijemo ni pomisliti. Uz ovakav rad onih koji treba da štite kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe možemo zamisliti kakve nesagledive posljedice bi ima koncesionarni odnos privatnog kapitala nad objektima kulturno-historijskog naslijeđa. Uostalom, postavlja se pitanje ko je taj nosilac vlasničko (posjedovnih) prava koji bi i bio supotpisnik.

Naravno, sve se ovo odvija u vrijeme kada se u mnogim evropskim gradovima otvaraju muzeji kao rezultati dobijenih sredstava iz evropskih pristupnih fondova. Koliko su naše institucije kadrovski obezbijedene da krenu ka ovim značajnim finansijskim institucijama koje mogu u velikoj mjeri poboljšati bogastvo našeg kulturno-historijskog naslijeđa. I ne smijemo zaboraviti neminovnost unutarnjeg povezivanja u BiH, tako i regionalnog u prezentaciji istog, ali i zajedničkim finacijskim projektima.

I na kraju želim istaći jedan pozitivan primjer koji pokazuje da se često može pomiriti kapital i njegovi interesi sa kulturnim naslijeđem. Imao sam priliku boraviti u mađarskom Pečuju, dakle zemlji koja je također tranzicijska, u gradu koji prerasta u grad muzej koji ima šesnaest muzeja od kojih znatan dio je smješten ispod zemlje kao rezultat arheoloških istraživanja i ne smeta drugim tokovima života i gradnje na površini da se odvijaju.

I na kraju bi želio isprovocirati potrebu da kao dio prezentacije naših gradova i kulturnog naslijeđa počnemo razvijati platformu vidikovaca jer

²⁷ Izvještaj – „Trg slobode“ u Tuzli, 140-1114-1/18 od 8.11. 2018. godine.

budući interesantni tj. turisti kao konzumenti našeg naslijeđa pokazuju u svijetu značajan interes za ovakvim pozicijama.

PROTECTION OF CULTURAL-HISTORICAL HERRITAGE CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract: *The protection and use of cultural, historical and natural heritage are activities of particular social interest. In modern society, the use of heritage for tourist purposes is becoming increasingly evident. In Bosnia and Herzegovina, this process is only at the beginning, because we are a transitional society, and because of the lack of ideas and legal solutions at the national level. The author explains the challenges and perspectives that are being put before Bosnia and Herzegovina in order to achieve an adequate and institutional framework and purposeful work in the field.*

Keywords: *cultural heritage, heritage, protection and use, perspectives*